

**PROCEDURY
DZIAŁANIA
PROPONOWANE
W PRZYPADKU
NARUSZENIA
PRAW I WOLNOŚCI
*nauczycieli***

M. Tomaszewska

Marta Tomaszewska
Dyrektor Projektów Edukacyjnych
Kulczyk Foundation

M. Aleksandra Sobczyńska

mec. Aleksandra Sobczyńska
Sobczyński Adwokaci
Spółka Partnerska

Wstęp

Szkoła powinna być miejscem, w którym młodzi ludzie będą rozwijać się, kształcić, jednocześnie nabywając społeczne umiejętności, kształtujące relacje z drugim człowiekiem. Niestety obserwacja środowisk szkolnych pozwala stwierdzić, że szkoła staje się również miejscem rywalizacji, miejscem, w którym ujawnia się szereg trudnych emocji, nie zawsze związanych z procesem edukacji. Często dzieci i młodzież, a także dorośli zachowują się wobec siebie wrogo, co prowadzi do konfliktów, kłótni, napiętnowania, a także stosowania przemocy fizycznej i słownej, czy też cyberprzemocy. Coraz częściej ofiarami przemocy stają się także sami nauczyciele. Taka sytuacja to jasny sygnał dla wszystkich zainteresowanych do szukania rozwiązań, które mogłyby ograniczyć powyższe niepożądane zjawiska.

Szkoły, jak i nauczyciele, korzystając z istniejących możliwości i uregulowań prawnych, powinny szukać sposobów na zmianę postaw uczniów, ich rodziców i samych pracowników szkoły – wszystkich, którzy dopuszczają się stosowania przemocy fizycznej, słownej czy emocjonalnej.

Wszystkim, w tym także nauczycielom, których prawa i wolności są zagrożone lub naruszane w trakcie lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, przysługuje ochrona prawna, i to zarówno oparta na przepisach prawa cywilnego dotyczących ochrony dóbr osobistych (w tym także danych osobowych), jak i w oparciu o przepisy prawa karnego.

Najistotniejszymi narzędziami do walki z przemocą i rozwiązywania konfliktów w szkole wydaje się jednak być profilaktyka i droga polubownego rozwiązywania sporów, w tym mediacja, która uczy komunikacji, tolerancji, odpowiedzialności i wzajemnego szacunku dla skonfliktowanych stron. Bardzo ważnym elementem jest tworzenie przez szkoły programów profilaktyki, prowadzenie warsztatów, tworzenie i wdrażanie procedur i polityki antyprzemocowej.

W przypadku gdy mimo tego dochodzi do incydentów związanych z przemocą, kolejnym etapem powinna być właśnie mediacja, która jest szansą rozwiązania problemu bez konieczności sięgania po bardziej drastyczne środki. Celem mediacji jest pomoc w osiągnięciu akceptowanego przez wszystkie strony porozumienia w kwestiach spornych, bez konieczności ingerencji jakiegokolwiek władzy. Mediacja ponadto ułatwia dialog, zrozumienie wzajemnych stanowisk, a także analizę podjętych przez strony zachowań, które doprowadziły je do sytuacji konfliktowej.

Poniższe opracowanie ma na celu krótkie nakreślenie procedur służących ochronie praw i wolności nauczycieli oraz wskazaniu działań, które może podjąć środowisko szkolne, w tym dyrekcja i nauczyciel, w sytuacji zetknięcia się ze zjawiskiem przemocy, cyberprzemocy, obrażania czy znieważania nauczyciela przez rodziców i/lub uczniów.

UWAGI OGÓLNE

W przypadkach gdy dochodzi do naruszeń praw i wolności nauczycieli, należy mieć na uwadze, że w myśl art. 63 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela¹, organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela.

Podstawowym obowiązkiem dyrektora szkoły, jak i organu prowadzącego jest informowanie organów ścigania o przestępstwach popełnionych w stosunku do nauczycieli jako osób korzystających z ochrony, jaka przysługuje funkcjonariuszom publicznym.

Aktywność dyrektora i organu prowadzącego nie powinna jednak ograniczać się do zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ani do pomocy wyłącznie w przypadkach, w których doszło do przestępstwa, lecz powinna także obejmować występowanie w obronie nauczycieli, czyli również np. zapewniać w miarę możliwości pomoc prawną celem ochrony praw nauczyciela przed sądem, również cywilnym, jeżeli zachodzi potrzeba dochodzenia za-
dośćuczynienia czy odszkodowania (np. za uszczerbek doznany na zdrowiu).

W przypadkach zetknięcia się z cyberprzemocą bądź naruszeniami praw w kontaktach z uczniami i/lub rodzicami należy pamiętać, że wyżej wskazane organy mają za zadanie udzielić nauczycielowi niezbędnej pomocy. Stąd też w przypadkach, gdy nauczyciel mierzy się z takim problemem, nie należy zwlekać z powiadomieniem dyrekcji szkoły.

---

¹ Dz. U. z 2018 r. poz. 967 ze zm., dalej: Karta Nauczyciela.

PRAWO CYWILNE

Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności wolność, cześć, dane osobowe (nazwisko lub pseudonim, wizerunek), zgodnie z postanowieniami art. 23 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny², pozostają pod ochroną prawa cywilnego – zwłaszcza Kodeksu Cywilnego i innych aktów, np. ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych³.

Oznacza to, że także nauczyciel, którego dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonania naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności, by złożyła przeprosiny. W przypadku poważniejszych naruszeń żądać można zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, a jeżeli naruszenie wywołało szkodę majątkową – także odszkodowania.

Dokonując oceny naruszenia, należy mieć na uwadze, że w praktyce sądy przyjmują za podstawę oceny kryterium zobiektywizowane, a więc w odniesieniu do ogólnie przyjętych w społeczeństwie standardów. Indywidualne odczucia pokrzywdzonego mogą mieć znaczenie dla określenia stopnia naruszenia dobra i dla zastosowania odpowiednich środków ochrony.

Dobro osobiste może nie podlegać naruszeniu, jeżeli zachowanie nie jest bezprawne. Domniemanie bezprawności można obalić poprzez wykazanie na przykład:

a. zgody uprawnionego na działanie;

b. działania w ramach obowiązującego porządku prawnego (np. udostępnienie wizerunku nauczyciela w oparciu o podstawy przewidziane w przepisach o ochronie danych osobowych);

c. działania w obronie uzasadnionego interesu społecznego lub prywatnego (np. stan wyższej konieczności).

Należy oczywiście mieć na uwadze, że wyżej omówiona ochrona przysługuje każdemu człowiekowi.

---

² Dz. U. z 2018 r. poz. 1025, dalej: Kodeks Cywilny.

³ Dz. U. poz. 1000.

PRAWO KARNE

Szczególna ochrona, ze względu na wykonywany zawód, przysługuje nauczycielom na gruncie prawa karnego. Na podstawie art. 63 Karty Nauczyciela, nauczyciel, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych w Kodeksie Karnym. Należy zwrócić uwagę, że nauczyciel jedynie korzysta z takiego samego poziomu ochrony, nie jest jednak funkcjonariuszem publicznym. Nauczycieli dotyczą zatem tylko przepisy Kodeksie Karnym mówiące o przestępstwach skierowanych przeciwko funkcjonariuszom, nie zaś przez nich popełnianych.

Ochrona nauczyciela polega w tym zakresie na:

1. ochronie nietykalności cielesnej (art. 222 KK); Naruszenie nietykalności polega oddziaływaniu na ciało, nie powodujące jednak uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia. Każdy krzywdzący, kłopotliwy czy niepożądany kontakt fizyczny, np. dotknięcie stanowić będzie naruszenie nietykalności cielesnej nawet wówczas, gdy nie wiążą się z odczuwaniem przez ofiarę bólu lub doznaniem upokorzenia. Naruszenie nietykalności cielesnej obejmuje wszelkie możliwe sposoby ingerencji sprawcy w nietykalność cielesną drugiej osoby, w tym również popchnięcie czy odepchnięcie.

2. ochronie przed czynną napaścią (art. 223 KK); Czynną napaścią jest działanie, które aktywnie zmierza do wyrządzenia krzywdy nauczycielowi, przykładowo w postaci naruszenia nietykalności cielesnej lub uszkodzenia ciała, chociażby cel ten nie został osiągnięty, np. zamachnięcie się na niego w celu uderzenia. Napaść jest pojęciem szerszym niż naruszenie nietykalności cielesnej, obejmuje wszelkie działanie podjęte w celu wyrządzenia krzywdy fizycznej, choćby cel ten nie został osiągnięty.

3. publicznoskargowym ściganiu osoby znieważającej funkcjonariusza publicznego (art. 226 KK). Znieważenie polega na uchybieniu czci drugiego człowieka przez okazywanie mu pogardy, ublizanie, obraźliwe zachowanie w stosunku do niego, okazywanie braku szacunku do jego systemu wartości, lekceważenie. Znieważenia można dokonać słowem, pismem, wizerunkiem lub gestem. Musi jednak nastąpić w trakcie lub w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych przez nauczyciela. Znieważenie nie musi przy tym być dokonane publicznie, a więc może do niego dojść także np. w sytuacji rozmowy nauczyciela z rodzicami ucznia. Ochrona nauczycieli jest w tym przypadku szczególna, ponieważ, o ile znieważenie każdego człowieka jest przestępstwem, ale ściganym z oskarżenia prywatnego (sam pokrzywdzony wnosi do sądu akt oskarżenia i prowadzi proces bez udziału prokuratora, czyli sam stara się o pociągnięcie przez sąd karny do odpowiedzialności sprawcy znieważenia – czyli wymierzenie za to kary), o tyle znieważenie nauczyciela jest przestępstwem ściganym z urzędu przez policję lub prokuraturę.

Na gruncie prawa karnego należy podkreślić, że co do zasady, za przestępstwo odpowiada każdy, kto ukończył 17. rok życia. Jednak uczniowie, którzy ukończyli 13. rok życia odpowiadają na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, która przewiduje inne środki dla nieletnich niż kary przewidziane przepisami Kodeksu Karnego.

Proponowane procedury

Na podstawie powyższego, możliwe jest wypracowanie ogólnego schematu postępowania w poszczególnych przypadkach naruszenia praw i wolności nauczycieli w związku z wykonywaniem przez nich zawodu.

A.

Procedura postępowania w przypadku, gdy nauczyciel staje się ofiarą cyberprzemocy

- **1. Określenie rodzaju zachowania.** Należy określić, na czym polega akt przemocy i jaką przybiera formę. W zależności od tego, może on stanowić przestępstwo lub naruszenie dóbr osobistych nauczyciela (często oba).
- **2. Natychmiastowe skierowanie wniosku do administratora witryny internetowej o usunięcie treści stanowiącej naruszenie.** Gdy jest to możliwe, należy zwrócić się do administratora (zarządcy) witryny internetowej, na której lub za pośrednictwem której doszło do naruszenia, o zabezpieczenie materiałów dokumentujących akt cyberprzemocy oraz usunięcie treści z witryny. Niektóre większe portale, zwłaszcza portale społecznościowe takie jak np. Facebook posiadają odpowiednie narzędzia służące zgłaszaniu naruszeń.
- **3. Zawiadomienie dyrekcji szkoły o wystąpieniu aktu cyberprzemocy.**
- **4. Podjęcie działań wobec sprawcy i osób uczestniczących w incydencie.** W przypadku gdy sprawcą jest uczeń, niezbędne jest powiadomienie rodziców oraz rozmowa w celu przedstawienia konsekwencji zachowania ucznia (w tym wynikających z regulaminu szkoły) i rozwiązania problemu.

Należy mieć na uwadze, że z uwagi na charakter cyberprzemocy ustalenie sprawcy może wiązać się z koniecznością nawiązania współpracy z administratorem witryny lub wręcz być niemożliwe.

- **5. Podjęcie działań zmierzających do skierowania skonfliktowanych stron do mediacji, która umożliwi im osiągnięcie porozumienia, jak też rozwiązanie konfliktu, w tym wybór bezstronnego mediatora, skierowanie stron na spotkanie, umożliwienie zorganizowania spotkania mediacyjnego z zachowaniem poufności i bezstronności.**

w ostateczności

- **6. Podjęcie działań na gruncie prawa karnego lub prawa cywilnego.** W zależności od charakteru aktu – powiadomienie organów ścigania lub podjęcie działań cywilnoprawnych.

B.

Procedura postępowania w przypadku, gdy nauczyciel staje się podmiotem naruszeń ze strony uczniów

- **1. Reakcja bezpośrednio w trakcie naruszenia:**
  - a. Sprzeciwienie się naruszaniu.
  - b. Uspokojenie sytuacji.
  - c. Zapobieganie eskalacji konfliktu.
- **2. Określenie rodzaju zachowania i okoliczności zdarzenia**
  - a. Należy określić, na czym polega naruszenie i jaką przybiera formę. W zależności od tego, może on stanowić przestępstwo lub naruszenie dóbr osobistych nauczyciela.
  - b. Należy zabezpieczyć dowody naruszenia.
- **3. Zawiadomienie dyrekcji szkoły o wystąpieniu naruszenia.**
- **4. Działania wobec sprawcy i osób uczestniczących.**
  - a. Powiadomienie rodziców oraz rozmowa w celu przedstawienia konsekwencji zachowania ucznia (w tym wynikających z regulaminu szkoły) i rozwiązania problemu.
  - b. Rozmowa ze sprawcą.
  - c. Rozmowa z uczestnikami zdarzenia.
  - d. Podjęcie działań zmierzających do skierowania skonfliktowanych stron do mediacji, która umożliwi im osiągnięcie porozumienia, jak też rozwiązanie konfliktu.
- **5. Podjęcie działań zmierzających do skierowania skonfliktowanych stron do mediacji, która umożliwi im osiągnięcie porozumienia, jak też rozwiązanie konfliktu, w tym wybór bezstronnego mediatora, skierowanie stron na spotkanie, umożliwienie zorganizowania spotkania mediacyjnego z zachowaniem poufności i bezstronności.**

w ostateczności
- **6. Podjęcie działań na gruncie prawa karnego lub prawa cywilnego.**

W zależności od charakteru aktu – powiadomienie organów ścigania lub podjęcie działań cywilnoprawnych.

C.

Procedura postępowania w przypadku, gdy nauczyciel staje się podmiotem naruszeń ze strony rodziców

- **1. Reakcja bezpośrednio w trakcie naruszenia:**
  - a. Sprzeciwienie się naruszaniu.
  - b. Uspokojenie sytuacji.
  - c. Zapobieganie eskalacji konfliktu.
- **2. Określenie rodzaju zachowania i okoliczności zdarzenia**
  - a. Należy określić, na czym polega naruszenie i jaką przybiera formę. W zależności od tego, może on stanowić przestępstwo lub naruszenie dóbr osobistych nauczyciela.
  - b. Należy zabezpieczyć dowody naruszenia.
- **3. Zawiadomienie dyrekcji szkoły o wystąpieniu naruszenia.**
- **4. Działania wobec sprawców i osób uczestniczących.**
  - a. Poinformowanie o możliwych konsekwencjach zdarzenia.
  - b. Poinformowanie o podjętych krokach.
  - c. Poinformowanie o planowanych działaniach, a w szczególności możliwościach polubownego rozwiązania sytuacji.
  - d. Udzielenie pomocy i wsparcia stronom, w szczególności pokrzywdzonej.
- **5. Podjęcie próby polubownego rozwiązania sporu, np. poprzez przeprosiny lub zadośćuczynienie. Podjęcie działań zmierzających do skierowania skonfliktowanych stron do mediacji, która umożliwi im osiągnięcie porozumienia, jak też rozwiązanie konfliktu, w tym wybór bezstronnego mediatora, skierowanie stron na spotkanie, umożliwienie zorganizowania spotkania mediacyjnego z zachowaniem poufności i bezstronności.**

w ostateczności
- **6. Podjęcie działań na gruncie prawa karnego lub prawa cywilnego.**

W zależności od charakteru aktu – powiadomienie organów ścigania lub podjęcie działań cywilnoprawnych.

PODSUMOWANIE

W każdym konflikcie, który ma miejsce na terenie szkoły lub też w związku z wykonywaniem zawodu nauczyciela, koniecznym jest dążenie do jego najszybszego rozwiązania, z jednoczesnym zachowaniem aspektu wychowawczego. Ze względu na powyższe koniecznym jest nie tylko dążenie do zaspokojenia własnych, nawet najbardziej zasadnych roszczeń i uzyskania prawnej ich ochrony, ale przede wszystkim poszukiwanie takich rozwiązań, które pomogą osiągnąć rozwiązanie akceptowane przez obie strony. Koniecznym jest zatem z punktu widzenia wychowawczego zainicjowanie procesu, w którym sprawca naruszenia uświadomi sobie prawdziwe znaczenie swojego działania, jego konsekwencje i społeczny wymiar, a z drugiej strony pokrzywdzony, w tym wypadku nauczyciel, uzyska oczekiwane zadośćuczynienie, przy koniecznym wsparciu ze strony swojego środowiska i władz szkoły.

Konieczne jest przy tym podejmowanie działań profilaktycznych takich jak:

1. Prowadzenie szkoleń związanych z przeciwdziałaniem różnym formom przemocy dla wychowanków, ich rodziców, a także nauczycieli,

2. Wprowadzenie jasnego i przejrzystego regulaminu szkoły z zastosowaniem na przykład zaproponowanych powyżej procedur postępowania i określenie jasnych i przewidywalnych konsekwencji związanych z występowaniem aktów agresji,

3. Zapewnienie właściwej pomocy psychologicznej dzieciom, rodzicom i nauczycielom,

4. Wprowadzenie na stałe do szkoły możliwości polubownego rozwiązywania sytuacji konfliktowych z zachowaniem zasad: dobrowolności, bezstronności polegającej na udzieleniu wszystkim stronom równych praw, bezwzględnej poufności, akceptowalności osoby mediatora, neutralności mediatora.

Należy mieć na uwadze, że uruchomienie drogi prawnej powinno być ostatecznością, środkiem stosowanym w wyjątkowych sytuacjach, gdy wszystkie inne sposoby rozwiązania konfliktu zawiodły. Polubowne rozwiązywanie sporów w większości przypadków pozwala bowiem wypracować porozumienie, dzięki czemu konflikt ma szansę zostać wygaszony, a obie strony mogą osiągnąć satysfakcję i poczucie bezpieczeństwa. Strony mogą się poznać wzajemnie, zrozumieć swoją motywację, uzyskać poczucie wpływu na sposób zakończenia sytuacji konfliktowej, jak też uzyskać narzędzia pozwalające im na lepszy rozwój, co jest szczególnie istotne ze względu na dzieci i młodzież.